

"İŞ, GÜÇ" ENDÜSTRİ İLİŞKİLERİ VE İNSAN KAYNAKLARI DERGİSİ

"IS, GUC" INDUSTRIAL RELATIONS AND HUMAN RESOURCES JOURNAL

2019 Cilt/Vol: 21/Num:3 Sayfa/Page: 65-86

Editörler Kurulu / Executive Editorial Group

Aşkın Keser (Uludağ University)
K. Ahmet Sevimli (Uludağ University)
Şenol Baştürk (Uludağ University)

Editör / Editor in Chief

Şenol Baştürk (Uludağ University)

Yardımcı Editör / Managing Editor

Ulviye Tüfekçi Yaman

Yayın Kurulu / Editorial Board

Doç. Dr. Erdem Cam (Ankara University)
Doç. Dr. Zerrin Fırat (Uludağ University)
Prof. Dr. Aşkın Keser (Uludağ University)
Prof. Dr. Ahmet Selamoğlu (Kocaeli University)
Dr. Öğr. Üyesi Ahmet Sevimli (Uludağ University)
Prof. Dr. Abdulkadir Şenkal (İstanbul Ayvansaray University)
Doç. Dr. Gözde Yılmaz (Marmara University)
Dr. Öğr. Üyesi Memet Zencirkıran (Uludağ University)

Uluslararası Danışma Kurulu / International Advisory Board

Prof. Dr. Ronald Burke (York University-Kanada)
Assoc. Prof. Dr. Glenn Dawes (James Cook University-Avustralya)
Prof. Dr. Jan Dul (Erasmus University-Hollanda)
Prof. Dr. Alev Efendioğlu (University of San Francisco-ABD)
Prof. Dr. Adrian Furnham (University College London-İngiltere)
Prof. Dr. Alan Geare (University of Otago- Yeni Zelanda)
Prof. Dr. Ricky Griffin (TAMU-Texas A&M University-ABD)
Assoc. Prof. Dr. Diana Lipinskiene (Kaunos University-Litvanya)
Prof. Dr. George Manning (Northern Kentucky University-ABD)
Prof. Dr. William (L.) Murray (University of San Francisco-ABD)
Prof. Dr. Mustafa Özbilgin (Brunel University-UK)
Assoc. Prof. Owen Stanley (James Cook University-Avustralya)
Prof. Dr. Işık Urla Zeytinoglu (McMaster University-Kanada)

Ulusal Danışma Kurulu / National Advisory Board

Prof. Dr. Yusuf Alper (Uludağ University)
Prof. Dr. Veysel Bozkurt (İstanbul University)
Prof. Dr. Toker Dereli (Işık University)
Prof. Dr. Nihat Erdoğan (İstanbul Şehir University)
Prof. Dr. Ahmet Makal (Ankara University)
Prof. Dr. Ahmet Selamoğlu (Kocaeli University)
Prof. Dr. Nadir Suğur (Anadolu University)
Prof. Dr. Nursel Telman (Maltepe University)
Prof. Dr. Cavide Uyargil (İstanbul University)
Prof. Dr. Engin Yıldırım (Anayasa Mahkemesi)
Prof. Dr. Arzu Wasti (Sabancı University)

İş, Güç, Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi, yılda dört kez yayınlanan hakemli, bilimsel elektronik dergidir. Çalışma hayatına ilişkin makalelere yer verilen derginin temel amacı, belirlenen alanda akademik gelişime ve paylaşma katkıda bulunmaktadır. "İş, Güç," Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi, "Türkçe" ve "İngilizce" olarak iki dilde makale yayınlanmaktadır.

"Is, Güc" The Journal of Industrial Relations and Human Resources is peer-reviewed, quarterly and electronic open sources journal. "Is, Güc" covers all aspects of working life and aims sharing new developments in industrial relations and human resources also adding values on related disciplines. "Is, Güc" The Journal of Industrial Relations and Human Resources is published Turkish or English language.

TARANDIĞIMIZ INDEXLER

Dergide yayınlanan yazılardaki görüşler ve bu konudaki sorumluluk yazarlarına aittir.
Yayınlanan eserlerde yer alan tüm içerik kaynak gösterilmeden kullanılamaz.

All the opinions written in articles are under responsibilities of the authors.
The published contents in the articles cannot be used without being cited

“İş, Güç” Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi - © 2000-2019

“Is, Guc” The Journal of Industrial Relations and Human Resources - © 2000-2019

YUKARIYA DOĞRU HAREKETLİLİKTE BİR İMKÂN VE SINIRLILIK OLARAK TÜRKİYE'DE MESLEK LİSELERİ: ESKİŞEHİR ÖRNEĞİ ÜZERİNE SOSYOLOJİK BİR ARAŞTIRMA

INTERSECTION OF ADVANTAGES AND DISADVANTAGES FOR UPWARD SOCIAL MOBILITY: A SOCIOLOGICAL RESEARCH ON VOCATIONAL HIGH SCHOOLS' STUDENTS IN ESKISEHIR

Dr. Öğr. Üyesi Çağdaş Ümit Yazgan¹

Prof. Dr. Nadir Suğur²

ÖZET

Türkiye'de meslek liseleri, çoğunluğu düşük gelir gruplarından gelen genç nüfusa mesleki ve teknik beceriler kazandırarak istihdam olasılığını artıran ve yoksulluktan kurtulma şansı tanıyan çeşitli avantajlarla ilişkilendirilebilmektedir. Bu okullar aynı zamanda kentsel alanda genç nüfusun yukarıya doğru sosyal hareketliliğini engelleyen bir bariyer ya da eşitsizliği kuşaktan kuşağa aktaran bir yoksulluk tuzağı olma gibi bir takım sosyal ve ekonomik dezavantajlara da konu olabilmektedir. Bu araştırma, avantaj ve dezavantajlar bağlamında, öğrencilerin eğitim almakta oldukları meslek liseleri ile ilgili görüşlerini ortaya çıkarmayı ve bu görüşleri temel sosyolojik yaklaşımlar çerçevesinde değerlendirmeyi amaçlamaktadır.

Araştırma, 2016 Aralık-2017 Ocak aylarında Eskişehir İl Milli Eğitim Müdürlüğü'ne bağlı 7 adet mesleki ve teknik Anadolu lisesinde yürütülmüştür. Nicel veriler 12. sınıfta eğitim gören 796 öğrenciden anket tekniği ile nitel veriler ise 9 öğretmen, 8 mezun, 8 öğrenci olmak üzere 25 kişiden yapılandırılmış görüşme tekniği ile toplanmıştır. Öğrencilerin çoğunluğu istihdam hızı ve kolaylığı, işgücü piyasasında tutunabilme, ön lisans programlarına yerleşebilme imkânları bakımından meslek liselerini daha avantajlı bulmaktadır. Araştırma kapsamındaki öğrenciler meslek liselerini kentsel alandaki rekabete dayalı iş gücü piyasasında iş bulmanın en kolay, en hızlı ve en ucuz yolu olarak görmektedir. Anadolu liseleri ise üniversiteye giriş sınavlarında daha iyi puan alabilme bakımından avantajlı görülmektedir. Öğrenciler için Anadolu liseleri, lisans düzeyindeki yükseköğretim programlarına girişi kolaylaştırması bakımından, daha iyi bir çalışma hayatı, görece yüksek ücret, daha iyi çalışma koşulları ve yüksek sosyal statü anlamına gelmektedir. Bulgular bütünlüklü olarak değerlendirildiğinde, öğrencilerin çoğunluğu için meslek liselerinin umut ve umutsuzluğun kesiştiği bir konumda yer aldığı görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Meslek liseleri, istihdam, yoksulluk, eğitim sosyolojisi

1 Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, cumityazgan@nevsehir.edu.tr

2 Anadolu Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, nsugur@anadolu.edu.tr

ABSTRACT

Vocational high schools in Turkey are widely associated with various social and economic-disadvantages such as poverty trap, reproduction of inequalities through generations and an impassable barrier to upward social mobility for the urban poor. These schools are also related with numbers of advantages such as a prospect of employment of the young population most of whom come from low income groups, technical and occupational skills for the urban poor and a chance for youths of deprived families to escape from urban poverty. In the context of advantages and disadvantages, this research aims to reveal students' views on the vocational high schools where they are enrolled, and evaluate the research findings within the framework of current sociological debates.

The research was carried out in 7 professional and technical Anatolian high schools of Eskişehir Provincial Directorate of National Education. The qualitative data were collected from 796 students in the 12th grade by a semi-structured interview technique and the quantitative data were collected from 25 individuals, 9 of whom were teachers, 8 of whom were graduates and 8 of whom are students. It has been found out that the students find the vocational high schools more advantageous in getting an easy access to employment and having a better position in the labor market and keeping the possibility of placement in associate degree programs. Whereas, they are also in the view that as opposed to vocational high schools, the Anatolian high schools offer various advantages for students who wish to go university, and provide them much better educational qualifications to get better score in the university entrance exams. It means to have a placement in undergraduate programs of prominent universities in Turkey. For vocational high schools' students, a degree from leading universities in Turkey means a better work prospect, a decent pay, good working conditions and a high social status. Against all the odds, students covered by this research still consider the vocational high schools as the easiest, fastest and the cheapest way to find a job in a competitive urban labour market. Findings reveal that for the most students in the sample, vocational high schools stand as an intersection of both haves and haves not and hope and despair in their future prospects.

Keywords: Vocational high schools, employment, poverty, sociology of education.

1. GİRİŞ

Türkiye’de meslek liseleri, erken yaşlarda istihdam şansını arttırma, işgücü piyasasına geçiş sürecinde vasıfsız çalışan adayı olmaktan kurtarma gibi çeşitli avantajlara konu olabilmektedir. Bu okullar akademik beceriye dayalı müfredatın sınırlı düzeyde kalması itibarıyla yükseköğretime geçiş olasılığını zayıflatması yönünde sosyal ve ekonomik dezavantajlarla da ilişkilendirilebilmektedir. Avantajlar ve dezavantajlar ekseninde şekillenen bu ikili görünüm, eğitim sosyolojisi literatüründe yer alan çeşitli teorik yaklaşımlarla temellendirilebilir. Eğitimi bütünleştirici bir süreç olarak ele alan yaklaşımlar çerçevesinde mesleki eğitim daha çok işlevleri, avantajları ölçüsünde; bireye ve topluma katkıları doğrultusunda ele alınmaktadır. Eğitimi ayrıştırıcı bir süreç olarak ele alan yaklaşımlar temelinde ise daha çok eşitsizlikler ve eşitsizliklerin yeniden üretimiyle ilişkilendirilmektedir. Mesleki eğitimi ele alırken tutulan yol ya da benimsenen yaklaşım, mesleki eğitime yüklenen anlamı önemli ölçüde etkileyebilmektedir. Bu bakımdan farklılaşan yaklaşımların, değişen anlamları ürettiği ileri sürülebilir.

Bu araştırma, meslek lisesi öğrencilerinin avantaj ve dezavantaj bağlamında meslek liselerine yönelik görüşlerini değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Araştırmada meslek lisesi öğrencilerinin sosyal hareketlilik bağlamında meslek liselerine yönelik görüşleri ile eğitime ilişkin bütünleştirici ve ayrıştırıcı yaklaşımların iddialarının örtüşüp örtüşmediği tartışılmaktadır. Araştırmanın teorik çerçevesinde öğrencilerin değerlendirmelerinin ilişkilendirileceği temel sosyolojik yaklaşımlar ele alınmaktadır.

1.1. Bütünleştirici yaklaşımlar çerçevesinde meslek liseleri

Modern toplumlarda eğitim, statü elde etmenin en yaygın aracı olarak kabul edildiğinden eğitim ile sosyal hareketlilik arasında olumlu ilişkilerin kurulması beklenen bir sonuç olarak karşımıza çıkmaktadır (Korkmaz, 2005: 80). Bütünleştirici yaklaşımlar farklılaşmış ve karmaşık düzeydeki işbölümüne dayalı çalışma hayatının ihtiyaç duyduğu işgücünü en etkin ve rasyonel biçimde yetiştirmesi bakımından mesleki eğitimin fonksiyonlarını öne çıkarmaktadır. Eğitimi bütünleştirici bir süreç ya da kurum olarak ele alan işlevselcilik, beşeri sermaye, meritokratik toplum tezi gibi yaklaşımlar, eğitimdeki farklılaşmaları ihtiyaç giderme işlevsellik, bütünleşmeye katkı vb. doğrultusunda ele almaktadır. İşlevselcilik eğitimin sistem ve alt sistemlerle karşılıklı ilişkilerine, bireysel-toplumsal düzeydeki katkılarına odaklanmaktadır (Feinberg and Soltis, 1985: 43). Eğitim sisteminin öğrencileri meritokratik biçimde yetenek,

çaba, başarı temelinde seçerek derecelendirdiği farklılaşan toplumsal konumlara ve ödüllere hazırladığı kabul edilmektedir (Davis ve Moore, 1944: 242-245; Parsons, 1957: 297-318). Beşeri sermaye yaklaşımı, eğitimin işgücüne verimlilik kazandırma ve nitelikli işgücü aracılığıyla ekonomiyi güçlendirme fonksiyonuna odaklanmaktadır (Moore, 2015: 59; Hurn, 2016: 44-45). Gary Becker'in (1975) geliştirdiği beşeri sermaye yaklaşımında eğitim bilgi ya da uzmanlığa dayalı becerileri arttırarak gelecekte kazanca dönüşebilecek bir tür sermaye olarak ele alınmaktadır. Bütünleştirici yaklaşımlar açısından bireyler için geçerli olan kazanç, kümülatif etkiyle makro düzeyde işbölümüne, ekonomik büyümeye, toplumsal refaha ve kalkınmaya da kaynaklık etmektedir.

Bütünleştirici yaklaşımlara göre mesleki eğitim, farklı ihtiyaçların giderilmesinde işlevsel bir araç konumundadır. Genç işsizliğini azaltma, teknolojik bilginin yaygınlaştırılması, orta düzeyde teknisyen açığını karşılama ve yoksulluğu azaltma mesleki eğitimin işlevlerinden birkaçıdır (Psacharopoulos, 1997: 387). Bütünleştirici yaklaşımlar mesleki eğitimin özellikle işgücü piyasasına hazırlama potansiyelini öne çıkarmaktadır. Mesleki eğitim emeğe nitelik, verimlilik kazandırarak birey için gelecekte kazanç sağlayacak bir yatırıma dönüşmekte, istihdamı hızlandırmakta ve kolaylaştırmaktadır. Birey düzeyindeki işlevler kümülatif etkiyle toplumsal düzeyde katkıya dönüşmektedir. Mesleki eğitim, piyasa ve toplum arasında dengeli ve işlevsel bir ilişki kurmakta ve bu çift yönlü işlevselliğiyle toplumsal bütünleşmeye yardımcı olmaktadır.

Mesleki ve teknik ortaöğretimin işlevlerini pratik düzeyde ele alan çalışmalarda istihdam olasılığını yükseltme, kısa zamanda iş hayatına giriş yapabilme, belli bir mesleki alanda verimi ve başarıyı artırma, ücret düzeyine olumlu katkı sağlama, işgücü piyasasında uzun vadede var olabilme gibi avantajların altı çizilmektedir (Forster, Bol and Werfhorst, 2016: 490; Neumann and Ziderman, 1989: 256).

TÜİK (2014) Kazanç Yapısı Araştırması'na göre istihdam edilen bir meslek lisesi mezunu yıllık ortalama 28,143 TL, genel lise mezunu 21,222 TL, yüksekokul mezunu 51,403 TL kazanmaktadır. İşgücü piyasasına yerleşen meslek lisesi mezunu, yükseköğretime devam etmeyip işgücü piyasasına yerleşen genel lise mezunundan yılda yaklaşık 7,000 TL daha fazla kazanç elde etmektedir. Yine TÜİK (2016) Ocak 2015-2016 işgücü durumu raporuna göre meslek lisesi mezunlarının işgücüne katılma oranları % 65,7, genel lise mezunlarının işgücüne katılma oranları % 52,5, yükseköğretim mezunlarının işgücüne katılım oranı ise % 79,6'dır¹. İstatistikî veriler, meslek lisesi mezunlarının, ücret ve istihdam olasılıkları bakımından yükseköğretime yerleşemeyen genel lise mezunları karşısında avantajlı, yükseköğretim mezunları karşısında dezavantajlı olduklarını göstermektedir.

Türkiye'de meslek liselerinin avantajlarla ilişkilendirilen bir diğer boyutu ise istihdamı kolaylaştırma ve hızlandırma etkisidir. Birçok çalışmada meslek liselerinden mezun olarak işgücü piyasasına katılan öğrencilerin ortalama % 75'inin mezuniyetten sonraki 9 ay içerisinde iş buldukları belirtilmektedir. Ayrıca bu çalışmalarda mezunların ortalama %90'ı yaptıkları iş ile aldıkları eğitimin uyumlu olduğunu belirtmektedir (EARGED, 2006; METARGEM, 1997).

1.2. Ayrıştırıcı yaklaşımlar çerçevesinde meslek liseleri

Eğitimi ayrıştırıcı bir süreç olarak ele alan yaklaşımlara göre eğitim sistemi öğrencileri yetenek, çaba ve başarıdan ziyade sınıfsal nitelikleri çerçevesinde ayrıştırarak mevcut eşitsizlikleri yeniden üretmektedir.

1 2016-2017 Öğretim yılı Millî eğitim istatistiklerine göre mesleki ve teknik orta öğretim öğrencilerinin 1 209 475'i erkek 858 737'si ise kız öğrencidir. Mesleki ve teknik ortaöğretim öğrencilerinin % 58,4'ü erkek öğrencidir. Genel ortaöğretime devam eden öğrencilerin oranı ise %51,5'tir (MEB, 2017: 122). Bu bakımdan mesleki ortaöğretimde işgücüne katılımının genel orta öğretime oranla yüksek oluşunun bir kaynağının da mesleki teknik orta öğretimde erkek öğrenci sayısının fazlalığıyla ilgili olabileceği gözden uzak tutulmamalıdır.

Okullar eşit olmayan toplumsal yapı ile bağlantılıdır. Okullar aracılığıyla öğrenciler sınıfsal konumlarına göre hiyerarşik nitelikteki rollere hazırlanmakta ve (Bowles and Gintis, 1977) belli bir yaştan itibaren piyasaya arz edilmektedir (Althusser, 1994: 44). Sınavlar ve okullar aracılığıyla elde edilen belgeler, diplomalar, sertifikalar; yeterlilikler ve yeteneklerden çok sınıfsal kapanmayı ve sosyal dışlamayı temsil etmektedir (Weber, 1987: 213-214; Collins, 1979: 1-30). Bourdieu’ya göre okul eşit olmayan kültürel sermayeye sahip öğrenciler arasındaki farklılıkları, sınırları korur ve yeniden üretir. Pedagojik süreçler ve sınavlar aracılığıyla toplumsal düzlemdeki eşitsizlikler, eğitim düzlemindeki eşitsizliklere dönüştürülmektedir (Bourdieu, 2015). Ancak Goldthorpe, kültürel yeniden üretim kuramını eleştirerek modern toplumlarda kuşaklar arasında sınıf hareketliliğinin genişlediğini yukarıya doğru eğitim hareketliliğinin gözlemlendiğini belirtmektedir (Goldthorpe, 1996: 489). Jæger ve Breen (2016: 1080), Bourdieu’nun kültürel sermaye kavramını içerik açısından tam olarak netleştirmedeğini, kültürel sermayenin ebeveynlerden çocuğa nasıl aktarıldığı konusunda bir belirsizliğin var olduğunu belirtmektedir.²

Devine de sınıf ve eğitimin bireyin yaşam sürecinde önemli etkilere sahip olsa da bireyin kaderini tamamen belirlemediğini ileri sürmektedir. Geniş bir bağlam olarak insanların hayatlarını sürdürdükleri ekonomik ve politik bağlamın da hesaba katılması gerekir. Ayrıca okullarda başarılı olamayan ancak çalışma yaşamlarında başarılı olan birçok bireyin var olduğunu yeteneğin eğitim dışı alanlarda da işlevsel olduğunu göz önünde bulundurmak gerekir (Devine, 2004: 189).

Okulların ayrıştırıcı özelliklerini öne çıkaran yaklaşımlar çerçevesinde genel-mesleki ortaöğretim ayrımını ele alan (Hilmert and Jacob: 2003; Polesel, 2010; Lewis, 1999) çalışmalarda, bu ayrımın eğitim sürecini, öğrenci beklentilerini, akademik başarıyı, eğitim sonrası toplumsal konumları önemli ölçüde etkilediği vurgulanmaktadır. Toplumsal konumları itibarıyla görece dezavantajlı kökenlerden gelen öğrencilerin mesleki ortaöğretime daha fazla yöneldikleri, ortaöğretim sonrasında yükseköğretime erişim olasılıklarının azaldığı ve işgücü piyasasında düşük statülü işlerde çalışma ihtimallerinin arttığı ileri sürülmektedir. Mesleki eğitim, gençlerin işsizliğini engellemeye yardımcı olsa da iş gücü piyasasında mesleki kazanç ve prestij üzerinde negatif etki yapmaktadır (Ianelli ve Raffe, 2007: 50). Mesleki eğitim, ekonominin ikincil alanlarına özgül, ikincil/düşük bir kimlik oluşturma alanına dönüşebilmekte ve yükseköğretime kapalılıkla temsil edilebilmektedir (Aksoy, 2013: 53). Mesleki eğitim, istihdama rağmen bazı eğitsel ve mesleki fırsatları kısıtlayabilmektedir. Bu bakımdan mesleki eğitim, hiyerarşik düzeyde tabakalaşmış çalışma hayatının ve piyasanın ihtiyaç duyduğu işgücünü seçerek sınıflandıran bir mekanizma olarak nitelendirilebilir.

İşgücü piyasası fırsatlarına erişmede kullanılan kaynaklar, fırsatların niteliğini değiştirebilmektedir. Farklı sınıflar avantajlara erişme kaynakları olarak farklı sermaye biçimlerini kullanabilmektedir (Baştürk, 2018: 27). Türkiye’de eğitim ve gelir düzeyi görece düşük ailelerden gelen akademik başarı düzeyi düşük öğrenciler, kısa sürede istihdam beklentisiyle mesleki ve teknik ortaöğretime daha fazla yönelebilmektedir. Türkiye’de³ fen liselerindeki öğrencilerin % 51’i, Anadolu liselerindeki öğrencilerin % 42’si sosyoekonomik düzeyi yüksek ailelerden gelmekteyken meslek liselerinde sosyoekonomik düzeyi yüksek ailelerden gelen öğrencilerin oranı % 8’dir (ERG, 2014: 31). Kuşkusuz sosyoekonomik ve sosyokültürel arka plan, öğrencilerin ortaöğretim öncesi akademik başarı düzeyini önemli ölçüde etkilemektedir.

2 Türkçe literatürde eğitim ve kültürel sermaye bağlamında Bourdieu’nun yeniden üretim kuramına yönelik eleştirilerin genel değerlendirilmesi için ayrıca Yanıklar, (2010)’a bkz.

3 Meslek liselerine yönelen öğrencilerin sosyoekonomik statülerine yönelik göstergelerin zayıflığı sadece Türkiye’ye özgü bir durum değildir. İngiltere, Danimarka, Hollanda, Belçika, Avustralya gibi farklı ülkelerde de ortaöğretim düzeyindeki mesleki eğitim kurumları düşük sosyal statüye sahip olmakla beraber düşük sosyoekonomik arka plana sahip öğrencileri çekmektedir (Giannakaki ve Batziakas, 2016: 410).

Türkiye’de ekonomik, sosyal ve kültürel statü indeks dağılımı temelinde dezavantajlı ve düşük başarılı öğrencilerin oransal bakımdan en fazla yer aldığı okul türü meslek liseleridir (Yılmaz-Fındık ve Kavak, 2013: 254). “Ortaokulu bitiren öğrencilerden akademik başarıları yüksek olanlar çoğunlukla genel ortaöğretim okullarını tercih ederken orta ya da düşük akademik başarı gösterenler meslekî ve teknik eğitim okul ve kurumlarını tercih etmektedir” (MEB, 2013: 32). Üst ekonomik toplumsal sınıflar için mesleki-teknik eğitimi seçmek bir tür alçalma anlamına gelebilmektedir” (Doğan, 1996: 175). Akademik becerilere dayalı sermaye açısından kısıtlı müfredata sahip olan mesleki ve teknik ortaöğretim kurumları, hâlihazırda akademik başarı düzeyi düşük öğrencilerin üst eğitim kademelerine geçiş olasılığını zayıflatabilmektedir.

Okul türü, başarı düzeyini etkileyen temel faktörlerden biri olabilmektedir. ÖSYM (2016) verilerine göre 2016’da teknik lise (2017-2018 öğretim yılı itibarıyla Anadolu teknik programı) son sınıf öğrenci ve mezunlarının % 11,6’sı, endüstri meslek lisesi (2017-2018 öğretim yılı itibarıyla Anadolu meslek Programı) son sınıf öğrenci ve mezunlarının % 2,6’sı, Anadolu lisesi son sınıf öğrenci ve mezunlarının % 41,4’ü, fen lisesi son sınıf öğrenci ve mezunlarının % 54,3’ü lisans düzeyinde yükseköğretim programlarına yerleşmiştir. Bu durum, meslek liselilerin geçmiş yıllardaki yükseköğretime geçiş oranları ile örtüşmektedir. İstatistikler, lisans düzeyindeki yükseköğretim programlarına geçişte okul türünün önemli bir belirleyici olduğunu ve meslek lisesi öğrencilerinin lisans düzeyinde yükseköğretime geçiş oranlarının düşük düzeyde kaldığını göstermektedir⁴. PISA raporları da fen, matematik, okuma becerisi şeklinde gruplandırılan akademik başarı kriterlerine göre Türkiye’de meslek liselerinin okul türleri sıralamasının en altlarında yer aldığını göstermektedir (MEB, 2016a).

1.3. Fırsat ve engellerin kesişim alanı olarak meslek liseleri

Mesleki ve teknik ortaöğretim teorik ve pratik düzeyde bir yandan sosyal hareketliliği kolaylaştıran bir araç, diğer yandan devralınan eşitsizlikleri yeniden üreten bir mekanizma olarak ele alınabilmektedir. Teorik yaklaşımlar, istatistikler, raporlar hem avantajlara hem dezavantajlara işaret etmektedir. Erken yaşlarda okuldan iş hayatına geçişi kolaylaştırması ve hızlandırması bakımından bir sığınak olarak nitelendirilen mesleki eğitim yükseköğretime geçişin sınırlı düzeyde kalması bakımından alıkoyucu bir güç olarak değerlendirilebilmektedir (Arum and Shavit, 1995; Di Stasio, 2017). Aslında bu ikili etkinin birbirinden soyutlanamayacağını ve iç içe geçtiğini belirtmek gerekir. Şöyle ki mesleki eğitim, öğrencilerin yükseköğretime geçiş ihtimalini zayıflatırken, işsizlik riskini azaltabilmekte, vasıflı çalışan adayı olarak istihdam şansını arttırabilmektedir (Arum and Shavit, 1995; Shavit and Müller, 2000). Mesleki eğitimin alıkoyma ve sığınak etkileri eğitim politikaları, piyasa koşulları gibi unsurlara bağlı biçimde farklı düzeylerde ağırlık kazanabilmektedir. Koşullara bağlı biçimde farklı düzeylerde ağırlık kazansa da bu etkilerin iç içe geçtiğini belirtmek gerekir. Sığınak ve alıkoyma etkileri eşzamanlı biçimde gerçekleşmekte

4 Yüksek Öğretim Kurulu’nun 1998 yılında aldığı yükseköğretime geçişte “ağırlıklı ortaöğretim başarı puanı (AOBP)” ve “farklı katsayı” uygulamaları kararları ile birlikte meslek lisesi öğrencilerinin alan dışı tercihlerde yükseköğretime geçiş hakkı sınırlandırılmıştır (Yazgan ve Suğur, 2018: 275). Meslek liseleri, üniversiteye geçişi düşünen öğrenciler için cazibesini yitirmiştir. Bu uygulamalar, meslek lisesi öğrencilerinin “tabakalaşma sistemi içindeki hareket kabiliyetini iyice kısıtlamıştır” (Aktay, 2005: 34). Bu uygulama mesleki eğitimi adeta demir kafese dönüştürmüştür. 2010 yılında başlatılan katsayı düzenlemeleri ile üniversiteye geçişte ortaöğretim başarı ortalamasının etkisi zayıflatılmıştır, 2011’de katsayı uygulamasına, 2012’de AOBP uygulamasına son verilmiştir. Ancak bu uygulamalar son bulsa da niteliksel ve niceliksel açıdan uzun yıllar telafi edilemeyen sonuçlar üretmiştir (Gür ve Çelik, 2009: 13). Yine de üniversiteye geçişte meslek lisesi öğrencilerinin yaşadıkları dezavantajların bir ölçüde hafifletildiği söylenebilir. Bunlarla birlikte meslek lisesine devam eden öğrencilerin ailelerinin sosyoekonomik ve sosyokültürel özellikleri, ortaöğretime geçişte seçicilik uygulaması, meslek liselerinde müfredat yapısı, personel kültürü, öğrencilerin iş hayatına kısa zamanda atılma isteği gibi faktörlerin de meslek liselerinde akademik başarıyı etkilediği gözden uzak tutulmamalıdır.

bir anlamda kesişmektedir. Bu ikili etki mesleki ve teknik ortaöğretimin birbirinden farklı fakat birbirini dışlamayan yönlerine ışık tutmaktadır. Tercih edilen yaklaşım temelinde sığınak ve alıkoyma etkilerinden sadece biri öne çıkarılabilmekte ve diğeri göz ardı edilebilmektedir. Bu noktada bu etkilerin birbirini dışlayıcı nitelikte olmadığını her iki etkinin aynı anda gerçekleşebileceğini vurgulamak gerekir.

Bu araştırma, mesleki ve teknik ortaöğretimin gerek teorik tartışmalarda gerekse istatistiki örüntülerde öne çıkan ikili etkisini öğrencilerin görüşleri çerçevesinde değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Dışarıdan değil içeriden yani mesleki ve teknik ortaöğretimin temel öğelerinden biri olan öğrencilerin bakış açısı ile mesleki eğitimi tartışılmaktadır. Mesleki ve teknik orta öğretim yaygın biçimde niceliksel oranlar, kalkınma, rekabet ya da eşitsizlikler gibi makro düzeydeki temalarla ilişkilendirilmektedir. Dolayısıyla bu sürecin odağındaki temel aktörler yani öğrenciler göz ardı edilebilmektedir. Bu çalışmada mesleki eğitimin, mesleki eğitim alan öğrencilerin gözünde ne anlama geldiği, öğrencilerin meslek liselerini hangi konularda avantajlı hangi konularda dezavantajlı gördükleri tartışılmaktadır. Kısa zamanda istihdam edilme, piyasada tercih edilme, yükseköğretime geçiş, istihdamın niteliği gibi ölçütler doğrultusunda öğrencilerin meslek liseleri ve Anadolu liselerini nasıl konumlandıkları incelenmektedir.

2. YÖNTEM

Araştırmada bu çerçevede nitel ve nicel araştırma yöntemleri bir arada kullanılmıştır. Araştırmada iki farklı yöntemi birleştirmenin temel nedenleri, “iki yaklaşımın güçlü yanlarından faydalanmak, zayıf yönlerini telafi etmek” (Punch, 2005: 231) ve araştırmanın genellenebilirliğini güçlendirmektir (Johnson ve Onwuegbuzie, 2004: 21). Araştırmada yanıtı aranan sorularla ilgili istatistiksel düzenlilikleri ortaya çıkararak kapsayıcı bir betimlemeye ulaşmak için nicel araştırmaya başvurulmuştur. İçerden bakış ve duruma ilişkin katılımcı tanımlamalarını ortaya koyabilmek için nitel araştırmaya başvurulmuştur. Araştırmada nitel ve nicel araştırma verileri, eş zamanlı olarak toplanıp analiz edilmiş ve her iki veri grubuna da eşit düzeyde ağırlık verilmeye çalışılmıştır.

Araştırma Eskişehir İl Milli Eğitim Müdürlüğü’ne bağlı 7 adet mesleki ve teknik Anadolu lisesinde yürütülmüştür. Araştırma, 12. Sınıfta eğitim gören 796 öğrenciden anket tekniği ve 8 meslek lisesi öğrencisi, 8 mezun ve 9 öğretmen olmak üzere 25 kişiden yarı yapılandırılmış görüşme tekniği ile elde edilen nitel verilere dayanmaktadır. Nitel ve nicel veriler, eş zamanlı olarak toplanıp analiz edilmiştir.

Eskişehir il merkezinde İl Milli Eğitim Müdürlüğü’ne bağlı 7 adet mesleki ve teknik Anadolu lisesinde makine teknolojileri, inşaat teknolojileri, elektrik-elektronik teknolojisi, motorlu araçlar teknolojileri, uçak bakım, bilişim teknolojileri, biyomedikal cihaz teknolojileri gibi birbirinden farklı teknik alanlarda eş zamanlı eğitim faaliyeti yürütülmektedir. Evreni Eskişehir il merkezindeki bu 7 adet mesleki ve teknik Anadolu lisesinin 12. sınıfında eğitim gören toplam yaklaşık 2000 öğrenci oluşturmaktadır⁵. Kesitsel nitelikteki çalışmada örneklem seçimine gidilmemiş; 2016 Aralık ve 2017 Ocak tarihleri arasında, evren kapsamındaki tüm okullara ortalama iki defa gidilerek, anket uygulamasını kabul eden

5 2013 yılında çalışmanın evrenine ve örnekleme karar verilirken mesleki ve teknik ortaöğretim okulları yedi başlık altında toplanmaktaydı. Aynı zamanda mesleki ve teknik ortaöğretim bu yedi başlık altında 22 okul türüne ayrılmaktaydı. Çalışmanın konusu ve sahası bu 7 başlık içerisinde sadece “teknik ve endüstri meslek liseleri” başlığı altında yer alan Anadolu teknik lisesi, Anadolu meslek lisesi, teknik lise endüstri meslek lisesi üzerinden tasarlanmıştır. 2014’te Mesleki Teknik Eğitim Genel Müdürlüğüne bağlı olarak faaliyet gösteren 22 okul türü öğrenim süreleri ile yetkilerinde herhangi bir değişiklik yapılmaksızın, “Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi” ile “Çok programlı Anadolu Lisesi” adı altında yeniden yapılandırılmıştır. Bu yapılandırma üzerine, ticaret, sağlık, turizm, din hizmetleri gibi hizmet ağırlıklı spesifik alanlara odaklanan eğitim faaliyetleri yürüten ya da yakın bir zamana kadar sadece kız öğrencilerin eğitim gördüğü ve halihazırda da kız öğrencilerin çoğunlukta olduğu mesleki ve teknik Anadolu liseleri çalışmanın evrenine dahil edilmemiştir.

797 öğrenciyle araştırma tamamlanmıştır. Veriler staj yapılmayan ve derslere yoğun düzeyde katılımın olduğu günlerde her okula ortalama 2 defa gidilerek toplanmıştır. Araştırmaya katılım oranı % 39,7'dir

Anketler, en az 13 en fazla 27 dakika arasında değişen sürelerde doldurulmuştur. Anketler ders saatinde, ön tanıtımı yapılarak ve gönüllü katılım sağlayan öğrencilere uygulanmıştır. Saha araştırması toplamda iki ay sürmüştür. Araştırma, mesleki eğitim tecrübelerinin daha fazla olgunlaştığı varsayılan 12. sınıf öğrencileri ile yürütülmüştür. 12. sınıf öğrencilerinin seçilmesinde, 12. sınıf öğrencilerinin gelecek beklentilerinin ve toplumsal yaşama yönelik algılarının alt sınıflara kıyasla netleşmiş olabileceği göz önünde tutulmuştur. Yarı yapılandırılmış görüşme formları öğrenci, mezun ve öğretmenler olmak üzere 3 gruba uygulanmıştır. Her gruba yöneltilen sorular birbirine yakın olsa da farklılaşmaktadır. Yarı yapılandırılmış görüşme formları iki bölümden oluşmaktadır. Formların ilk bölümü mesleki eğitime geçiş ve mesleki eğitim deneyimleri ile ilgili sorulardan, ikinci bölümü ise mesleki eğitimin gelecekte oynayabileceği roller ile ilgili sorulardan oluşmaktadır.

Çalışma kapsamına giren mesleki ve teknik ortaöğretimin alanlarında eğitim gören erkek öğrenciler çoğunluktadır. "Mesleki ve teknik liselerde, öğrenci nüfusunun büyük çoğunluğunu erkeklerin oluşturması okulların "erkek okulu" olarak kodlanmasına yol açmaktadır. Erkeklerin bu tür okulları tercih etmelerinin ya da bu okullara yönlendirilmelerinin nedeni okulların içerdiği program türleridir" (ERG, 2015: 11). Program türlerinin (alan ve dallar) ilintili olduğu meslekler (elektrikçilik, torna tesviye, kaportacılık gibi) toplumda ve işgücü piyasasında daha çok erkek meslekleri olarak kabul görmektedir. Meslek-cinsiyet bağlantılı toplumsal ve kültürel kabuller mesleğe hazırlık niteliğindeki mesleki eğitim alanlarına yönelmede etkili olmaktadır. Dolayısıyla meslek liselerinin ilgili programlarını erkek öğrenciler daha fazla tercih etmektedir. Bu bağlamda araştırmanın örnekleminde kapsamındaki kız öğrenci oranının düşüklüğü, hem bir gerçekliğe hem de bir sınırlılığa işaret etmektedir.

Bu çalışmada yanıtı aranan temel soruları şunlardır:

- i) Araştırmaya katılan öğrencilerin ailelerinin sosyoekonomik özellikleri nelerdir?
- ii) Araştırmaya katılan öğrencilerin, meslek liselerinin avantajlı gördükleri yönleri nelerdir?
- iii) Araştırmaya katılan öğrencilerin, meslek liselerinin dezavantajlı gördükleri yönleri nelerdir?
- iv) Araştırmaya katılan öğrenciler, avantaj-dezavantaj bakımından meslek liselerini ve Anadolu liselerini karşılaştırmalı olarak nasıl değerlendirmektedir?

3. BULGULAR VE TARTIŞMA

3.1. Araştırmaya Katılan Öğrencilerin Sosyoekonomik Özellikleri

Araştırmaya katılan öğrencilerin ailelerinin sosyoekonomik ve eğitsel nitelikleri ve bu niteliklerin yakın özellikler taşıyıp taşımadığı tespit edilmeye çalışılmıştır. Araştırmaya katılanların % 83,6'sı erkek, % 16,4'ü kız öğrencidir. Türkiye'de 2017 örgün öğrenci istatistiklerinde meslek liselerinde okuyan öğrencilerin %12,9'unun kız öğrenci olduğu belirtilmektedir (MEB, 2016b: 122). Araştırmanın örnekleminde yer alan kız öğrenci oranı ile Türkiye genelinde örneklem kapsamına giren okul türlerindeki kız öğrenci oranı yakınlık göstermektedir.

Tablo 1. Katılımcıların Sosyoekonomik Özellikleri

	N	%
Cinsiyet		
Kız	131	16,5
Erkek	663	83,5
Toplam	794	100
Anne Eğitim Durumu		
Okuma yazma bilmiyor	29	3,7
İlkokul terk	178	22,6
İlkokul	248	31,6
Ortaokul	192	24,4
Lise	119	15,1
Yükseköğretim	20	2,5
Toplam	786	100
Baba Eğitim Durumu		
Okuma yazma bilmiyor	3	0,4
İlkokul terk	136	17,6
İlkokul	162	21
Ortaokul	206	26,6
Lise	209	27
Yükseköğretim	57	7,4
Toplam	773	100
Baba Mesleği		
İşçi	443	60,6
Emekli	101	13,8
Memur	67	9,2
Çiftçi	61	8,3
Esnaf	32	4,4
Serbest meslek	23	3,1
İşsiz	4	0,5
Toplam	731	100
Anne Mesleği		
Ev kadını	615	80
İşçi	139	18,1
Memur	9	1,2
Emekli	6	0,8
Toplam	769	100
Haneye giren aylık ortalama gelir		
0-999 TL	11	1,4
1000-1999 TL	302	39,8
2000-2999 TL	254	33,5
3000-3999 TL	126	16,6
4000-4999 TL	37	4,9
5000 TL ve üzeri	29	3,8
Toplam	759	100

Tablo 1'den de açıkça görüleceği üzere, örneklem grubunun ağırlıklı olarak eğitim düzeyi düşük, alt gelir grubu ailelerden geldiği görülmektedir. Anne ve baba mesleklerinde başta işçilik olmak üzere genellikle bedensel iş gerektiren, düşük ücretli ve güvencesiz işlerin yaygın olduğu görülmektedir. Ebeveynlerin meslek durumu incelendiğinde, öğrencilerin babalarının yarısından fazlasının işçi olduğu görülmektedir. Yaklaşık 10 öğrenciden sadece 1'in aile gelirinin 4 000 TL'nin üzerinde olduğu görülmektedir. Öğrencilerin mensup olduğu hanelere giren aylık gelir ortalaması 2.255 TL'dir. Öğrencilerin babalarının yaklaşık 2/3'sinin lise altı eğitim düzeyinde olduğu tespit edilmiştir.

Araştırmaya katılan öğrencilerin ailelerinin sosyoekonomik ve eğitsel nitelikleri yakınlık göstermektedir. Araştırmada, öğrenci ailelerinin bir takım nitelikler bakımından yakınlık gösterdiği iddiası, öğrenci ebeveynlerinin eğitim düzeyleri, meslekleri ve hanelere giren aylık gelir gibi değişkenler üzerinden temellendirilmiştir. Buradan hareketle öğrencilerin, çoğunlukla eğitim ve gelir düzeyi düşük, çalışan yoksul ailelerden geldikleri söylenebilir.

3.2. Meslek liselerinin sığınak etkisi: çalışma hayatına geçişin hızlanması

Öğrencilerin meslek liselerini tercih etme süreci ile ilgili deneyimlerini anlamak ve yorumlamak için oluşturulan; "kısa sürede meslek sahibi olmak için meslek lisesini tercih ettim." ifadesi için "doğru" ve çok "doğru" seçeneğini işaretleyenlerin oranı %58,8'dir. "Kısa sürede para kazanmak için meslek lisesini tercih ettim." ifadesi için "doğru" ve çok "doğru" seçeneğini işaretleyenlerin oranı %52,2'dir.

Eğitimi bütünlendirici bir süreç olarak ele alan yaklaşımlar arasında yer alan beşeri sermaye yaklaşımı, işlevselcilikle örtüşen biçimde, eğitimi "bireyin insan sermayesini, bilgisini ya da uzmanlığını arttırmak yoluyla gelecekte artan bir kazançla sonuçlanacak bir yatırım" (Hurn, 2016: 53) olarak değerlendirmektedir. Öğrencilerin önemli bir bölümünün eğitim aracılığıyla kısa sürede meslek ve gelir elde etmek amacıyla meslek lisesine yönelmesi, işlevselciliğin ve beşeri sermaye yaklaşımının eğitime yüklediği rolü anlamlı kılmaktadır. İşlevselciliğin ve beşeri sermaye yaklaşımının eğitimi anlamlandırma biçimi ile öğrencilerin mesleki eğitime yönelme nedenleri arasındaki uyum dikkat çekmektedir. Öğrencilerin %50'si ile %60'ı arasında önemli bir kesimi üzerinde etkisini hissettiren kısa sürede meslek sahibi olma ve gelir elde edebilme beklentisi, eğitimi uzmanlığı arttıracak ve kazançla sonuçlanacak bir yatırım gibi görme düşüncesi ile örtüşmektedir. Değerler ekseninde liseli gençlik üzerinde yapılan bir başka araştırmada da sanayi ve tarım gibi üretim, çalışma eksenli kurumlara yönelik en yüksek yüklenme ortalamasını meslek lisesi öğrencilerinin temsil ettiği tespit edilmiştir (Özensel, 2004: 130-133).

Öğrencilerin çoğunluğu eğitimin meslek ve kazanç sağlama etkisinin mesleki ortaöğretim aracılığıyla hızlandırılabilirliğini düşünmektedir. Mesleki ortaöğretime yönelen öğrenciler, daha hızlı ve biçimde çalışma hayatına atılmayı hedeflemektedir. Görüşmelerde öğrenciler, mesleki eğitimin iş hayatına hazırlama ve dolayısıyla kazanç sağlama etkisinin tercih sürecindeki rolünü şu şekilde ifade etmektedir:

*Meslek lisesini bitirip **direk iş hayatına atılma amacıyla** meslek lisesini tercih ettim. (Gülfidan-mezun)*

*İleride **iş bulma imkânları daha çoktu...** Babam hani sana bırakıyorum dedi, hangisini tercih ediyorsun dedi. Bende meslek lisesini tercih ettim. (Osman-mezun)*

***Daha rahat meslek sahibi olabilmek, daha erken zamanda maaş kazanabilmek, ücret alır duruma gelmek için...** (İsmail-mezun)*

*Dayım da öğretmen. **Elektrik elektronikte iyi para var dedi, aklıma da yattı öyle tercih yaptım.** (Ahmet-öğrenci)*

Mesleğimin elimde olması için meslek lisesini istedim. Puanım Anadolu lisesine yetiyordu ama meslek için geldim buraya. (Selçuk-öğrenci)

Anadolu üniversitesine (Anadolu lisesi demek istiyor) kıyasla **elinde bir meslek oluyordu. İş bulma açısından daha avantajlıydı, ben bu yüzden meslek lisesini tercih ettim. (Sinan-öğrenci)**

Görüşmelerde, mesleki eğitim sürecini olumsuzlayan ve mesleki eğitimin işlevlerine odaklanan yaklaşımların iddialarına uygun biçimde tercih sürecinde, mesleki eğitimin istihdam etkisi öne çıkmaktadır. Tercih sürecinde “iş bulma olanağı”, “para kazanma”, “direkt iş hayatına atılma”, “daha rahat meslek kazanma” gibi temaların ağırlık kazandığı görülmektedir. Görüşmelerde meslek liselerinin mesleki beceri kazandırma avantajı, meslek lisesi-Anadolu lisesi ayrımı çerçevesinde de vurgulanmaktadır. Anadolu liselerine kıyasla meslek liselerinin mesleki beceriler kazandırarak istihdam fırsatı sunması şöyle ifade edilmektedir:

Puanım Anadolu lisesine yetiyordu... Orada olursam **12. Sınıfta kesinlikle bir üniversiteyi tutturmam lazım bu birincisi. Çok çalışmam lazım çok çabalamam lazım bu ikincisi. Burada çalışıyoruz gene hazırlanıyoruz YGS’ye elimizden geldiğince. Buradan mezun hem üniversiteye hazırlanmış olacağız hem de elimizde mesleğimiz olacak. (Selçuk-öğrenci)**

Okulda iş kültürü nedir ne değildir, fabrika kültürü nasıldır, iş hayatı nasıldır, bu konularda deneyimlerim, el becerilerim oldu... **Yani eğer Anadolu liseli o üniversite sınavını kazanamazsa ve iş hayatına atılmaya kalktığı zaman ben beş sıfır önde oluyorum. Ben CNC bölümünden mezunum CNC’ye dair en ufak bir şey bilmesem dahi ben ondan beş sıfır öndeyim. (Mustafa-mezun)**

Anadolu lisesindeki öğrenci okul bittikten sonra üniversiteye gidemezse iş başvurusu yakarken ben her işi yaparım diye başvururken **bizim öğrenciler branşıyla ben makineciyim CNC den anlarım ben metalciyim gibi yapabileceği işi söyleyerek başvuru yaptığı için daha avantajlı yetenek donanım olarak daha iyi tabiki. (Şükrü-öğretmen)**

İlk başta hayatı öğretiyor... ileride nasıl çalışabileceğini nelerle karşılaşabileceğini mesleğini öğreniyorsun eline mesleğini alıyorsun gelecekle bir kaygın olmuyor hani üniversiteyi kazanamam okuyamam bile diyorsun en azından elimde mesleğim var hani... Ablam mesela düz lise okudu şu an meslek sahibi olabilmek için üniversite okuyor ben liseyi bitirdim şu anda ekmek paramı kazanıyorum yani mesleğimi kazandım (Osman-mezun)

Bence biz daha avantajlıyız. Çünkü onlar okulu bitirdikten sonra üniversiteyi kazanamazlarsa normal bir işe giremezler. Ama biz usta olabiliriz yani. Tekniker olarak çıkıyoruz yani biz okuldan. Onların öyle bir imkânı yok. (Ayhan-öğrenci)

Meslek lisesindekiler... askere giderim **bir an önce evlenir yuvamı kurarım modundayken, genel lise mezunu özellikle fen lisesinden mezun olan kişi çok daha fazla hayaller peşinde koşabiliyor ama tersi şöylede bir handicap var. ÖSS sınavı şimdi adı değişik tabi YGS, LYS burda da başarılı olamadığı takdirde de boşta kalma ihtimali boşlukta kalma ya da işte yanlışla yönelme ihtimalleri var... Meslek lisesi mezunlarında o tip bunalım durumları anksiyete gibi rahatsızlıklar görülme durumları düşük... Karşılına ne çıkabileceğini az çok tahmin edebiliyorlar çok büyük beklentileri de yok hayatta... (Orhan-mezun)**

Görüşmelerde, Anadolu liseleri ile meslek liseleri karşılaştırılırken meslek liselerinin çalışma hayatına girişi kolaylaştıran bir araç olması bakımından Anadolu liselerine kıyasla avantajlı okullar olduğu teması öne çıkmaktadır. Ancak meslek liselerinin istihdam etkisi ile bu okullarda yükseköğretime geçiş ihtimalinin zayıflığı temalarının neredeyse her bir görüşmede iç içe geçtiğini belirtmek gerekir. Bu bağlamda sığınak ve alıkoyma etkisinin kesiştiği ileri sürülebilir. Bir anlamda mesleki eğitimden yana

tercihte bulunmanın lisans düzeyinde yükseköğretime giriş ihtimalini zayıflattığı kabullenilmekte ve bu okulların ortaöğretim sonrasında yaratacağı istihdam etkisi ile üniversiteye girememenin yaratacağı boşluğun, açığın fazlasıyla kapatılacağı düşünülmektedir. Görüşmeler çerçevesinde meslek lisesi öğrencileri için Anadolu liselerinin ikinci planda kalabilmesinin ya da bir risk alanı olarak görülmesinin temel nedenleri şöyle sıralanabilir:

i) Yükseköğretime geçişin Anadolu liselerinde garanti altına alınmadığı düşünülmektedir.

ii) Anadolu liselerinin yükseköğretime geçişe yönelik belirsizliği telafi edebilecek farklı bir avantaj ya da sermaye biçimi sunmadığı düşünülmektedir. Anadolu liselerinin sadece üniversiteye geçiş için geçerli olan akademik başarı sermayesini sunması ve üniversiteye geçiş yapamama halinde işgücü piyasasında geçerli olabilecek bir sermaye biçimi sunamaması Anadolu liselerinin bir risk alanı olarak görülmesine yol açmaktadır.

iii) Anadolu liselerinin sunduğu akademik başarı sermayesinin, ekonomik sermayeye dönüştürülmesinin yüksek düzeyde çaba, maliyet ve uzun bir zaman süreci gerektirdiği düşünülmektedir. Öğrencilerin gözünde, meslek liselerinin sunduğu mesleki sermayenin, ekonomik sermayeye dönüştürülmesi az zahmetli ve az maliyetli olmakla birlikte daha kısa zaman almaktadır.

Bu çalışmada öğrencilerin çalışma hayatına kısa sürede atılmaya yönelik beklentilerinin yüksek olduğu tespit edilmiştir. Buna bağlı biçimde meslek liselerinin çalışma hayatına atılmayı kolaylaştırması bakımından Anadolu liselerine kıyasla avantajlı okullar olduğuna yönelik vurgunun güçlü olduğu ortaya çıkmıştır. Başka çalışmalarda meslek liselerinden mezun olan öğrencilerin mezuniyet sonrasında bir işe yerleşme sürelerine yönelik tespitler, bu çalışmada öğrencilerin çalışma hayatına yönelik beklentileriyle örtüşmektedir. Bir mezun izleme çalışmasında örnekleme dâhil edilen mezunların %79,5'inin 9 aydan daha kısa sürede bir işe yerleştiğini belirttikleri vurgulanmaktadır. Mezunlardan çalıştıkları iş ile aldığı eğitim arasında bağlantı olduğunu belirtenlerin oranı %81'dir (EARGED, 2006: 99 -108). Başka bir mezun izleme çalışmasında mezunların %66'sının ücretli bir işte çalıştığı tespit edilmiştir. Çalışanların %72'si 9 aydan kısa bir sürede iş bulduklarını belirtmişlerdir. Çalışanların %90'ı çalıştıkları iş ile aldıkları eğitimin bağlantılı olduğunu belirtmiştir. (METARGEM: 1997: 30-36). Belirtilen çalışmaların bulguları ile bu çalışmaya katılan öğrencilerin çalışma hayatına yönelik beklentileri örtüşmektedir. Öğrenciler için meslek liseleri kısa sürede ve kolay biçimde çalışma hayatına atılmayı kolaylaştırması bakımından önem taşımaktadır. Mevcut çalışmalar da meslek liselerinin çalışma hayatına geçişi hızlandırdığını ve kolaylaştırdığını büyük ölçüde teyit etmektedir. İşlevselcilik ve beşeri sermaye gibi bütünleştirici yaklaşımlarda öne çıkan istihdam etkisi öğrencilere göre meslek liselerinin başlıca avantajıdır. Görüşmelerde, öğrencilerin geleceğe yönelik beklentilerini ortaya koyarken meslek liselerinin istihdam etkisine belirgin biçimde vurgu yaptıkları göze çarpmaktadır. Meslek liseleri Anadolu liseleri ile karşılaştırılırken meslek liselerinin istihdam sağlama niteliği öne çıkarılmaktadır. Anadolu liselerinin kazandıramayacağı bir sermaye biçimi olan mesleki becerilerin ya da sermayenin meslek liseleri aracılığıyla elde edilebileceğinin altı çizilmektedir. Bu bakımdan meslek liselerinin istihdam etkisinin, bu kurumlara yönelik güvenli bir sığınak algısı geliştirmede etkili olduğu söylenebilir.

3.3. Meslek Liselerinin Alıkoyma Etkisi: Lisans düzeyinde yükseköğretime geçiş olasılığının zayıflaması

Öğrenciler için meslek liseleri, istihdam kolaylığı sağlaması bakımından sığınak etkisi yaratsa da yükseköğretime geçiş olasılığını zayıflatma bağlamında alıkoyma etkisine sahiptir. Piyasada tutunmayı

kolaylaştıran becerileri kazandıran meslek liseleri yükseköğretime geçişte dezavantajlı okullar olarak nitelendirilebilmektedir. Anket formunda “liseye yeniden başlama fırsatınız olsaydı, tekrar meslek lisesini tercih eder miydiniz?” sorusuna “hayır” cevabını verenlerin gerekçeleri genel anlamda yükseköğretime geçiş problemidir. Bu doğrultuda anket formuna ve görüşmelere yansıyan bazı ifadeler şu şekildedir:

Aslında başlarda iyiydi ama şu an üniversite için iyi değil. (Anket formu)

Üniversite düşünüyorum burada çok zorlanıyorum. (Anket formu)

Meslek lisesi pişmanlıktır, yeterli düzeyde eğitim yoktur ve burada üniversiteyi kazanamazsınız. (Anket formu)

Ben meslek lisesinde başta isteyerek geldim ama üniversite okumak isterdim meslek liseleri üniversite için iyi bir ortam değil. (Anket formu)

Ya şimdi ben buraya gelmeyip daha çok üniversiteye hazırlayan bir yere gitsem daha mantıklı olurdu. Ama artık geçti... (Kemal-öğrenci)

Hayır, okumazdım gider daha çok çalışırdım... Yani üniversiteye girme açısından eğitim açısından eğitim yok eğitim çok az. (Burak-öğrenci)

Anket formları ve görüşmelerde, üniversiteye geçiş olasılığının düşüklüğüne yönelik dezavantaj algısının öne çıktığı görülmektedir. Çalışma hayatına geçişi kolaylaştırma bakımından bir **sığınak** olarak algılanabilen meslek liseleri yükseköğretime geçiş söz konusu olduğunda bir bariyer olarak nitelendirilebilmekte ve bir tür **alikoyma** etkisi ile ilişkilendirilebilmektedir. Başka bir araştırmada, öğrencilerin eğitim gördükleri meslek liselerini başkalarına tavsiye etmeme nedenleri arasında, meslek liselerinin üniversiteye giriş ihtimalini düşürmesi biçimindeki nedenin ilk sırada yer aldığı görülmektedir (EARGED, 2008: 14). Bir diğer araştırmada da meslek liselerinde “verilen eğitim üniversiteye hazırlanmaya uygun değildir” önermesini onaylayanların oranının %69 olduğu tespit edilmiştir (METARGEM, 2000: 69). Bir başka araştırmada ise öğrencilerin %62,2’si, üniversiteye girmekte çektikleri güçlükler vurgu yapmıştır (Esgin, 2004). Bir diğer araştırmada öğrencilerin %81,7’si “meslek liseleri üniversiteye girişte yetersiz kalmaktadır” önermesini onaylamaktadır (Kayır, Karaca ve Şenyüz: 2004: 45). Meslek liselerindeki sözel ve sayısal derslerin üniversiteye geçişi kolaylaştırmada etkili olmadığı belirtilmektedir (METARGEM, 2000: 38-42; METARGEM, 1997: 182-188; EARGED, 2006: 64). Belirtilen araştırmaların bulguları ile bu araştırmanın bulguları örtüşmektedir.

3.4. İmkân ve Sınırlılıklar Bağlamında Meslek Lisesi-Anadolu Lisesi Karşılaştırması

Meslek lisesi öğrencilerinin çeşitli ölçütler çerçevesinde meslek liselerini ve Anadolu liselerini karşılaştırmaları sonucunda elde edilen bulgularda, gerek istatistiki örüntülerde gerekse teorik tartışmalarda öne çıkan avantaj dezavantaj ikileminin izlerine rastlanmaktadır. Bu bulguların görüşmelerden elde edilen bulgularla da büyük ölçüde örtüştüğünü belirtmek gerekir.

Tablo.2. Öğrencilerin çeşitli ölçütlerle meslek liselerini Anadolu liseleri ile karşılaştırmaları

	n	%
<u>Dört yıllık</u> üniversite kazandırma ihtimali bakımından		
Meslek lisesi daha iyi	102	12,8
Fark yok	222	27,9
Anadolu lisesi daha iyi	472	59,3
<u>İki yıllık</u> üniversite kazandırma ihtimali bakımından		
Meslek lisesi daha iyi	440	
Fark yok	232	29,1
Anadolu lisesi daha iyi	124	15,6
<u>Kısa sürede iş/meslek</u> kazandırma ihtimali bakımından		
Meslek lisesi daha iyi	627	78,8
Fark yok	125	15,7
Anadolu lisesi daha iyi	44	5,5
İşe girerken meslek lisesi mezunlarının tercih edilmesi bakımından		
Meslek lisesi daha iyi	580	73
Fark yok	152	19,1
Anadolu lisesi daha iyi	63	7,9
<u>Prestijli/saygın</u> işler kazandırma ihtimali bakımından		
Meslek lisesi daha iyi	198	24,9
Fark yok	319	40,1
Anadolu lisesi daha iyi	278	35
<u>Yüksek ücretli</u> işlerde çalışma ihtimali bakımından		
Meslek lisesi daha iyi	199	25
Fark yok	301	37,9
Anadolu lisesi daha iyi	295	37,1
<u>Çalışma koşulları rahat</u> işler kazandırma ihtimali bakımından		
Meslek lisesi daha iyi	160	20,1
Fark yok	259	32,6
Anadolu lisesi daha iyi	376	47,3

“Dört yıllık üniversite kazandırma ihtimali bakımından”, “Meslek lisesi daha iyi” seçeneğini işaretleyenlerin oranı sadece % 12,8’dir. “İki yıllık üniversite kazandırma ihtimali bakımından” “Meslek lisesi daha iyi” seçeneğini işaretleyenlerin oranı % 55,3’tür. “İşe girerken meslek lisesi mezunlarının tercih edilmesi bakımından”, Meslek lisesi daha iyi” seçeneğini işaretleyenlerin oranı % 73’tür. “Prestijli/saygın işler kazandırma ihtimali bakımından”, “Meslek lisesi daha iyi” seçeneğini işaretleyenlerin oranı % 24,9’dur. Yüksek ücretli işlerde çalışma ihtimali bakımından, “Meslek lisesi daha iyi” seçeneğini işaretleyenlerin oranı % 25’tir. “Çalışma koşulları rahat işler kazandırması bakımından”, “Meslek lisesi daha iyi” seçeneğini işaretleyenlerin oranı % 20,1’dir.

Tablodaki oranlar, meslek liselerinin kısa sürede istihdam sağlama etkisinin en avantajlı görülen yönü olduğunu göstermektedir. Lisans düzeyinde yükseköğretimi kazandırma potansiyeli bakımından Anadolu liseleri meslek liselerine kıyasla daha avantajlı görülmektedir. Teorik tartışmalar ve istatistikî düzenlilikler çerçevesinde ortaya çıkan büyük yarılma, bu araştırmanın nicel verilerinde kendini göstermektedir.

Meslek lisesi öğrencileri **kısa sürede istihdam, işgücü piyasasında tercih edilme, ön lisans programlarına⁶ yerleşebilme ihtimali** bakımından meslek liselerini daha avantajlı, **lisans programlarına yerleşebilme ihtimali ve istihdamın niteliği (çalışma koşulları, ücret ve prestij açısından)** bakımından Anadolu liselerini daha avantajlı bulmaktadır⁷.

Öğrencilerin meslek liseleri ile Anadolu liselerini karşılaştırmalı değerlendirmeleri sonucunda elde edilen bulgular ile bir başka araştırmanın bulguları arasındaki uyum dikkat çekmektedir. Bu çalışmada meslek lisesi öğrencilerinin, üniversiteye giriş, sosyal ve sportif faaliyetler ve toplumsal statü (sosyal mevki ve itibar) açısından, genel liseleri meslek liselerine oranla daha iyi buldukları ancak iş bulma şansı bakımından meslek liselerini genel liselere kıyasla daha iyi buldukları tespit edilmiştir (Temur, 2005: iii). Meslek liselerini iş bulma açısından düz liselere (Anadolu liselerine) göre iyi ve daha iyi bulunan meslek lisesi öğrencilerinin oranı bir çalışmada % 77 (Arslan, 2014: 64-65) bir diğer çalışmada ise % 85’9’dur (Buyruk, 2009: 79). Ancak bu iki çalışmada (Arslan, 2014: 64-65; Buyruk, 2009: 79-80) öğrenciler, meslek liselerini üniversiteye giriş açısından daha etkili okullar olarak görmektedir. Bu sonuç, yükseköğretime geçiş konusunda meslek liseleri ve düz liseler karşılaştırılırken soru ölçeğinde lisans ve ön lisans program ayrımının yapılmaması ile ilişkili olabilir.

SONUÇ

Sonuç olarak meslek lisesi öğrencilerinin çoğunluğu pragmatik bir bakış açısıyla meslek liselerini, umudun ve umutsuzluğun kesiştiği bir konum olarak değerlendirdikleri söylenebilir. Öğrencilerin çoğunluğu çalışma hayatına geçişi hızlandırması, işgücü piyasasında tercih edilmeyi sağlaması ve ön lisans düzeyindeki yükseköğretim programlarına geçiş yapmayı kolaylaştırması bakımından meslek liselerini Anadolu liselerine kıyasla avantajlı bulmaktadır. Meslek liselerinin çalışma hayatına geçişi hızlandırarak kısa zamanda gelir elde etme olasılığını güçlendiren ve işgücü piyasasında tercih edilmeyi sağlayan kurumlar olarak nitelendirilmesi bu okulların bir tür sığınak olarak algılandığı göstermektedir. Mesleki eğitime yönelik güvenli sığınak algısı, eğitimi bütünleştirici bir süreç olarak ele alan yaklaşımların tezleri

6 Mesleki ve teknik eğitimde okullaşma oranının yükseltilmesi gerekçesiyle 2002 yılında uygulamaya konulan sınavsız geçiş uygulaması meslek liselerini ön lisans programlarına geçiş konusunda avantajlı hale getirmiştir. 2001 yılında endüstri meslek lisesi mezunlarının ön lisans düzeyindeki programlara yerleşme oranı % 10,2 iken sınavsız geçiş hakkının tanındığı 2002 yılında bu oran % 27,8’e 2011 yılında % 38,9’a yükselmiştir (Yazgan, 2017: 43). Sınavsız geçiş uygulamasının yürürlükte olduğu dönemde meslek yüksekokullarına yönelik araştırmalarda nitelik ile ilgili problemlere vurgu yapıldığı görülmektedir. Örneğin; akademik başarı düzeyi düşük olan öğrencilerin meslek yüksekokullarına doğrudan geçmesinin meslek yüksekokullarında eğitim kalitesini düşürdüğü (Alkan, Suiçmez, Aydıncal ve Şahin, 2014: 136-137), meslek yüksekokullarına yoğun geçişin eleman, altyapı, mekân ve donanım ile ilgili çeşitli sorunlar yarattığı (Ceylan ve Erbir, 2015: 101) sıklıkla vurgulanmıştır. Bu uygulama 2016 yılında yayımlanan 6764 sayılı Kanun’un 25. maddesinden kaldırılmış ve 2017 yılında yürürlüğe giren mesleğe yönelik program uygulayan ortaöğretim kurumlarından ön lisans programlarına yerleştirilirken baraj puanı olan 150’yi almak koşuluyla ek puan uygulaması getirilmiştir (Öden-Acar, 2017). Bu yeni uygulama ile meslek liselerinin ön lisans programlarına geçiş avantajı ortadan kalkmamış ancak bu avantaj sınırlandırılmıştır. Alanı ile ilgili ön lisans programlarına geçiş yapmak isteyen öğrencilere ek puan desteği verilmektedir. Bu yeni uygulama ile meslek yüksekokullarının niteliğinin yükseltilmesi hedeflenmektedir.

7 Bourdieu’nun alan, sermaye, illüzyo, ataraksia (Çeğin, Göker, Arlı ve Tatlıcan, 2014) kavramları kullanılarak, meslek liseleri ve Anadolu liseleri avantaj-dezavantaj açısından karşılaştırılabilir. Bourdieu’ya göre her alan belli türden sermayenin öne çıktığı bir arenadır. Her alanı farklılıklar üretmek diğer alanlardan ayıran, kendine özgü hale getiren özgül sermaye biçimleri, çıkarlar ve hedefler temsil etmektedir (Bourdieu, 1996: 103). Ortaöğretimin genel-mesleki ortaöğretim şeklinde organize olmasının temelinde, ağırlık merkezlerinde farklı sermaye biçimlerinin yer alması yatmaktadır. Meslek liselerini farklı kılan, genel liselerden ayıran şey ağırlık merkezinde mesleki becerilere dayalı sermaye biçiminin yer almasıdır. Bu sermaye biçimi belli mesleklerde istihdamı kolaylaştırarak hızlandırmaktadır. Genel ortaöğretim kurumlarında ise yükseköğretime geçişi kolaylaştıran akademik becerilere dayalı sermaye öne çıkmaktadır (Yazgan, 2018). Piyasada farklı değerlere sahip olabilen bu sermaye biçimlerini sunmaları dolayısıyla genel-mesleki ortaöğretim kurumları avantaj ve dezavantaj bakımından farklılaşan algılara konu olabilmektedir.

ile uyum içindedir. Bu yaklaşımlar eğitimi belirli mesleki roller kazandıran bir kurum ve gelecekte kazanca dönüşecek bir yatırım türü olarak ele almaktadır. Bütünleştirici yaklaşımların, eğitimin işlevselliğine ve sosyal hareketlilik sağlayan yönüne yaptığı vurgu ile mesleki eğitimin istihdamı hızlandırdığı yönündeki öğrenci algıları örtüşmektedir. Ancak bu okulları sadece kısa yoldan çalışma hayatına atılmayı kolaylaştırma işlevine indirgemek, farklı boyutları görmeyi engelleyebilir.

Araştırmada mesleki eğitim aracılığıyla erişilmesi umulan işlerin gelir düzeyi, prestiji, çalışma koşullarına yönelik öğrenci görüşleri de incelenmiştir. Bu yöndeki öğrenci değerlendirmeleri ise avantajlardan ziyade dezavantajlara işaret etmekte olup meslek liseleri bir tür alıkoyma etkisi ile ilişkilendirilmektedir. Öğrencilerin çoğunluğu, çalışma koşulları rahat, prestiji ve gelir düzeyi yüksek işler kazandırma olasılığı ve üniversiteye geçiş yapabilme konusunda Anadolu liselerini meslek liselerine kıyasla daha avantajlı bulmaktadır. Buradan hareketle ayrıştırıcı yaklaşımların eğitimin eşitsizlikleri kalıcı hale getirdiği yönündeki vurgusu ile mesleki eğitimin görece düşük statülü konumlara hazırladığı yönündeki öğrenci algılarının örtüştüğü söylenebilir.

Öğrencilerin meslek liselerini ilişkilendirdikleri sığınak ve alıkoyma etkilerinin birbirinden bağımsız olmadığı hatta kesiştiği ileri sürülebilir. İki karşıt algı formunun iç içe geçtiği görülmektedir. Öğrenciler meslek liselerini bazı yönleriyle avantajlı, bazı yönleriyle dezavantajlı kurumlar olarak nitelendirmektedir. Sığınak ve alıkoyma etkisine yönelik görüşlerin eklemlenmesi, kesişmesi, aynı anda var olması ve birbirini dışlamaması bu görüşlerin temellendirildiği sosyolojik yaklaşımların da bir arada kullanılabilirliğini göstermektedir.

KAYNAKÇA

- Aksoy H. H. (2013). Türkiye’de mesleki ve teknik orta-öğretimin eleştirel bir analizi. *Mülkiye Dergisi*, 37 (2) 53-74.
- Aktay, Y. (2005). Türkiye’de Eğitim bir Maxwell Cini Olacak mı?. *Muhafazakâr Düşünce*, 3(6), 31-52.
- Alkan, R. M., Suiçmez, M., Aydıncal, M. ve Şahin, M. (2014). Meslek yüksekokullarındaki mevcut durum: sorunlar ve bazı çözüm önerileri. *Journal of Higher Education & Science/Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, 4(3), 133-140.
- Althusser, L. (1994). *İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları*. (Çev: Y. Alp ve M. Özışık). İstanbul: İletişim.
- Arslan, E. (2014). *Ailenin sosyoekonomik yapısı ile meslek lisesi öğrencilerinin gelecek beklentisi arasındaki ilişki (İstanbul ili Sultanbeyli ilçesindeki Endüstri meslek liseleri örneği)*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Yeditepe Üniversitesi.
- Arum, R. and Y. (1995). Vocational education and the transition of men and women from school to work. *Sociology of Education*, 68 (3), 187-204.
- Baştürk, Ş. (2018). Sermaye Savaşları: Türkiye’de Gençlerin İşgücü Piyasası Avantajlarına Erişme Kanalları ve Sosyal Ağlar. *Journal of Economy Culture and Society*, (58), 17-44. Retrieved from <http://dergipark.gov.tr/jecs/issue/40856/431955>
- Becker, G. (1993). *Human Capital: A Theoretical and Empirical Analysis With Special Reference to Education*. Chicago, IL: The University of Chicago Pres.
- Bowles, S. and Gintis, H. (1997). *Schooling in Capitalist America: Educational Reform and the Contradictions of Economic Life*. New York: Basic Books.
- Bourdieu, P. (1996). *Toplumbilim Sorunları*. (Çev.: I. Ergüden). İstanbul Kesit Yayıncılık.
- Bourdieu, P., Passeron, J. C. (2015). *Yeniden Üretim: Eğitim Sistemine İlişkin Bir Teorinin İlkeleri* (Çev: A. Sümer, L. Ünsaldı, Ö. Akkaya). Ankara: Heretik Yayıncılık.
- Buyruk, M. (2009). *Ailenin sosyo ekonomik yapısının meslek lisesi öğrencilerinin gelecek beklentisine etkileri: İstanbul ili Bayrampaşa ilçesi İnönü Anadolu Teknik, Teknik ve Endüstri Meslek Lisesi örneği*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Beykent Üniversitesi.
- Ceylan, H., ve Erbir, M. A. (2015). *Meslek yüksekokullarında kalite: mevcut durum, sorunlar ve çözüm önerileri*. *EJOVOC (Electronic Journal of Vocational Colleges)*, 5(1), 99-106.
- Collins, R. (1979). *Crediantal society: an historical sociology of education and stratification*. New York: Academic.
- Çeğin, G., Göker, E., Arlı, A. ve Tatlıcan, Ü. (2014). *Ocak ve Zanaat: Pierre Bourdieu Derlemesi*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Davis, K. and Moore, W. E. (1942). Some principles of stratification. *American Sociological Review*, 7, 309-321.
- Devine, F. (2004). *Class practices: How parents help their children get good jobs*. Cambridge University Press.
- Di Stasio, V. (2017). ‘Diversion or safety net?’ Institutions and public opinion on vocational education and training. *Journal of European Social Policy*, 27(4), 360-372.
- Doğan, İ. (1996). *Sosyoloji: Kavramlar ve Sorunlar*. İstanbul: Sistem Yayıncılık.
- EARGED. (2006). *Meslek liselerinde istihdam özelliğini kaybetmiş bölümlerin değerlendirilmesi*. Ankara MEB Yayınları.
- EARGED. (2008). *Endüstri meslek lisesi ve teknik lise öğrencilerinin ÖSS başarılarındaki düşüş nedenleri*. Ankara MEB Yayınları.
- ERG. (2014). *Türkiye eğitim sisteminde eşitlik ve akademik başarı*. İstanbul: ERG.
- Esgin, E. (2004). *İnsan kaynakları-egitim ilişkisi bağlamında meslek liseleri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İzmir: Ege Üniversitesi.
- Feinberg, W. and Soltis, J. F. (1985). *School and Society*. New York: Teachers College.
- Forster, A. G., Bol, T., & van de Werfhorst, H. G. (2016). Vocational education and employment over the life cycle. *Sociological Science*, 3, 473-494.
- Giannakaki, M. S., & Batziakas, G. (2016). ‘This is a beautiful school.’ ‘This school is useless!’ Explaining disengagement in a Greek vocational school through the examination of teacher ideologies. Research in Post-compulsory education, 21(4), 409-433.
- Gür, B. S., Çelik, Z., ve Coşkun, İ. (2013). *Türkiye’de Ortaöğretimin Geleceği: Hiyerarşi mi, Eşitlik mi?*. Ankara: Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı.
- Goldthorpe, J. H. (1996). Class analysis and the reorientation of class theory: the case of persisting differentials

- in educational attainment. *British Journal of Sociology*, 61, 481-505.
- Hillmert, S., & Jacob, M. (2003). Social inequality in higher education: Is vocational training a pathway leading to or away from university?. *European Sociological Review*, 319-334.
- Hurn, J. C. (2016). *Okulun İmkân ve Sınırları: Eğitim Sosyolojisine Giriş*. (Çev. M. Sever) Ankara: Pegem Akademi.
- Iannelli, C. and Raffaele, D. (2007). Vocational Upper Secondary Education and the Transition from School, *European Sociological Review*, 23(1), pp.49-63.
- Jäger, M. M., & Breen, R. (2016). A dynamic model of cultural reproduction. *American Journal of Sociology*, 121(4), 1079-1115.
- Johnson, R.B. ve Onwuegbuzie, A.J. (2004). Mixed methods research: a research paradigm whose time has come. *Educational Researcher*, 33 (7) pp. 14-26.
- Kayı, Ö., Karaca, Ş., ve Şenyüz, Y. (2004). *Meslek Liseleri Araştırmalarında Ortaya Çıkan Temel Bazı Bulgular*, Şubat 2004.
- Korkmaz, A. (2005). Sosyal hareketlilik: eğitim ve mesleğin sosyal hareketliliğe etkisi. *Sosyoloji Konferansları*, (31), 79-92.
- Lewis, T. (1998). Vocational education as general education. *Curriculum Inquiry*, 28 (3), 283-309.
- MEB (2013). *Mesleki ve teknik eğitim strateji ve eylem planı (Taslak 2013-2017)*. Ankara: Mesleki ve Teknik Eğitim Müdürlüğü. <http://www.turkiyekamu.com/d/file/taslak.pdf> adresinden edinilmiştir.
- MEB. (2016a). *PISA 2015 Araştırması ulusal nihai rapor*. Eğitimi Araştırma ve Geliştirme Dairesi Başkanlığı (EARGED), Ankara: MEB Yayınları.
- MEB (2016b). *Millî Eğitim İstatistikleri, Örgün Eğitim 2015/16*. Ankara: MEB Yayınları.
- MEB (2017). *Millî Eğitim İstatistikleri, Örgün Eğitim 2016/17*. Ankara: MEB Yayınları.
- METARGEM. (1997). *Endüstri meslek lisesi mezunlarını izleme araştırması: Türkiye geneli*. Ankara: Milli Eğitim Basımevi.
- METARGEM. (2000). *Anadolu teknik liselerinde verilen eğitimin etkililiğinin değerlendirilmesi*. Ankara: MEB.
- Moore, R. (2004). *Education and society: issues and explanations in the sociology of education*. Cambridge: Polity.
- Neuman, S., & Ziderman, A. (1989). Vocational Secondary Schools can be more Cost-effective than Academic Schools: the case of Israel. *Comparative Education*, 25(2), 151-163.
- Öden-Acar, A. (2017 Ekim). *Türkiye'de Meslek Yüksekokullarına Sınavsız Geçiş Uygulaması Konusunda Yapılan Çalışmaların Analizi: Bir Meta-Sentez Çalışması* [Öz]. Uluslararası Yükseköğretimde Mesleki Eğitim ve Öğretim Sempozyumunda sunulan bildiri. Ankara. <http://isvet2017.baskent.edu.tr> adresinden edinilmiştir.
- ÖSYM. (2016). 2016-Lisans yerleştirme sınavları. (2016-ly) sonuçları. <https://dokuman.osym.gov.tr> adresinden edinilmiştir.
- Özensel, E. (2004). *Türk gençliğinin değeri: Liseli gençlik üzerine bir araştırma*. (Doktora Tezi). Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- Parsons, T. (1959). The school class as a social system: some of its functions in American society. *Harvard Educational Review*, 29 (4), 297-318.
- Polesel, J. (2010). Vocational education and training (VET) and young people: The pathway of the poor?. *Educational Training*, 52(5), 415-426.
- Punch, K.F. (2005). *Sosyal araştırmalara giriş: nicel ve nitel yaklaşımlar*. (Çev: D. Bayrak, H.B. Arslan & Z. Ak-üz). Ankara: Siyasal Kitabevi
- Psacharopoulos, G. (1997). Vocational education and training today: challenges and responses. *Journal of vocational education and training*, 49(3), 385-393.
- Shavit, Y. and Müller, W. (2000). Vocational secondary education: where diversion and where safety net?. *European Societies*, 2 (1), 29-50.
- Temur, S. (2005). *Ankara ili Altındağ ilçesindeki endüstri meslek liseleri öğrencilerinin toplumsal yaşam ve yükseköğretime ilişkin görüş ve beklentilerinin eğitimde eşitlik ilkesi açısından değerlendirilmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi.
- Türkiye İstatistik Kurumu. (2014). *İşgücü maliyet ve kazanç istatistikleri*. www.tuik.gov.tr adresinden edinilmiştir.
- Türkiye İstatistik Kurumu. (2016). *İşgücü istatistikleri*. www.tuik.gov.tr adresinden edinilmiştir.
- Weber, M. (1987). *Sosyoloji Yazıları*. (Çev: T. Parla). İstanbul: Hürriyet Vakfı.
- Yanıklar, C. (2010). Kültürel sermaye, eğitim ve toplumsal tabakalaşma: pierre bourdieu'nün yeniden üretim kuramına eleştirel bir bakış. *Sosyoloji Dergisi*, (22), 121-138.
- Yazgan, Ç. Ü. ve Suğur, N. (2018). Aşağıya düşüş korkusu ve yukarıya çıkma umudu: Meslek lisesi öğrencilerinin zenginlik ve yoksulluk algıları üzerine sosyolojik bir araştırma. *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, 21(1), 269-310.
- Yazgan, Ç. Ü. (2018). Sermayenin temsili bağlamında meslek lisesi öğrencilerinin kültür ve meslek derslerine yönelik görüşleri: Eskişehir ili örneği. *Journal of Economy, Culture and Society*, 58, 45-65. <https://doi.org/10.26650/JECS425555>.
- Yılmaz-Fındık, L. ve Kavak, Y. (2013). Türkiye'deki sosyo-ekonomik açıdan dezavantajlı öğrencilerin PISA 2009 başarılarının değerlendirilmesi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 19(2), 249-273.